

Inhoud

Proloog	9
I Oudheid, Middeleeuwen	11
II Renaissance	37
Joris van Lanckvelt	39
Dirck Adriaenszoon Valcoogh	71
III De Verlichting	105
Joannes Zwijsen	107
Jan Ligthart	129
Theo Thijssen	165
Frater Caesarius	201
IV Individualisme	217
De leraar van nu	219
Verantwoording	247

Proloog

Leraar zijn is een van de mooiste dingen ter wereld. En ik kan het weten, want ik ben juf. Sinds augustus 2009 sta ik tweeënhalve dag per week voor de klas. Ik geef rekenen, taal, spelling, muziek en techniek aan de kinderen van bovenbouwgroep A op een Amsterdamse basisschool. Die keuze was helemaal zo logisch niet.

Ik studeerde cum laude af in de sociale geografie en promoveerde in mei 2005 aan de Universiteit van Amsterdam. Daarna werd ik fulltime schrijver, schreef *Alles moest nog worden uitgevonden, de geschiedenis van de computer in Nederland*, en *Waterwolven, een geschiedenis van stormvloed, dijkenbouwers en droogmakers*, beide verschenen bij Uitgeverij Atlas. Maar ik deed ook vrijwilligerswerk, bij Technika 10 in Amsterdam, en ging het vak techniek onderwijzen aan meisjes op lagere scholen. Dat leek me nuttig, en misschien ook wel leuk.

Ik vertelde over Isaac Newton die een dutje deed onder een appelboom, een vrucht op zijn hoofd kreeg en daarna besloot dat er zoiets als zwaartekracht moest bestaan. De kinderen luisterden ademloos. Ik blies paprika's op met een fietspomp om het bestaan van luchtdruk te illustreren, ik liet mijn leerlingen boeken stapelen op een plankje met daaronder vier eieren, kilo na kilo, totdat het eierstruif tot op het plafond spatte en we samen konden concluderen dat vier eieren wel twaalf kilo boeken konden dragen en dat ronde vormen dus verdraaid sterk zijn. De kinderen hadden nog nooit zó'n juf gehad, zeiden ze.

Na een paar maanden viel het niet meer te ontkennen. Basisschoolleraar was een van de mooiste vakken ter wereld. Punt. En dat wilde ik dus worden. Punt. Wat nu? Ik was doctor. Ik had mijn ou-

ders gezwóren dat ik nooit leraar zou worden, nóóit zo gek zou zijn als zij. Het beroep had geen status. Kranten stonden wekelijks vol met berichten over de erbarmelijke kwaliteit van het basisonderwijs, de leraren en de pabo's. In september 2007 werd ik pabostudent en studeerde in twee jaar tijd af.

'Jij? Júf? Op een lágere school?' Meewarige blikken op feestjes. Juf worden zien mensen niet bepaald als een goede carrièremove, zeker niet als je ook op de universiteit hebt lesgegeven, samen met Geert Mak. Waarom niet? Basisschoolleraren leiden kinderen op, geven kinderen een goede basis mee zodat ze in hun latere leven zo ver mogelijk kunnen komen. Basisschoolleraren onderwijzen de volwassenen van straks, die de maatschappij van later gaan vormen. Goed onderwijs als basis van een gezonde toekomstige maatschappij, de oude Grieken beschreven het al. Toch?

I

Oudheid, Middeleeuwen

Liudger Thiadgrimszoon groeide op langs de Vecht, waar zeilschepen vol goederen voeren, stroomafwaarts naar het Mare Flevum. Ten westen van de Vecht lag een uitgestrekt veengebied, tot aan de duinen bij de Noordzee, onbegaanbare, drassige moerasgrond die de inwoners van de Lage Landen voorheen hadden gebruikt om offers aan hun goden te brengen, aan Wodan, Freya, Donar en Thor, door er voorwerpen, levende dieren en mensen te begraven. Het veen werd nu vooral als brandstof gebruikt, om huizen te verwarmen en om op te koken. Ten oosten van de Vecht lagen zandige gebieden, met heuvels die boven het landschap uitstaken en bomen, onder meer bij Nederhorst den Berg. In het noorden lag het Naardermeer en de zee, het Mare Flevum. Liudger speelde graag langs de waterkant, met visjes, schorpioentjes en schrijvertjes, of peddelde in een bootje op zoek naar sigaren in het riet. Toen hij wat ouder was, liep hij ook graag naar de stad, naar Utrecht. Van verre zag hij de torens van de Sint Salvatorkerk en de Heilige Martinuskerk al opdoemen. Daar ging hij ter kerke met zijn familie en luisterde aandachtig naar de liturgie. Toen kon hij al lezen en schrijven.

‘Nauwelijks begon hij te lopen en te praten,’ schreef Liudgers biograaf Altfried, ‘of hij verzamelde stukjes papier, leer en boomschors en als andere jongens aan het spelen waren, flanst hij die verzameling tot een soort boekjes aaneen. En als hij dan een of andere vloeistof vond, bootste hij met rietstengels de schrijvers na en bracht dan zijn boeken naar zijn voedster om ze voor hem te bewaren.’ Hij imiteerde de geestelijken die bij zijn ouders op bezoek kwamen. Die mannen konden lezen en schrijven, terwijl bijna niemand dat kon. ‘En als iemand hem dan vroeg: “Wat heb je vandaag gedaan?”, dan

zei hij dat hij de hele dag boeken had gemaakt, geschreven en gelezen. En als men hem dan weer vroeg: “Wie heeft je dat geleerd?” antwoordde hij: “God heeft me dat geleerd”; schreef Altfried. Liudger hield van letters, van woorden en mooie zinnen.

Liudger mocht naar school. In 753 wandelde hij voor het eerst naar de Utrechtse kloosterschool, de eerste school van de Lage Landen, opgericht in 695. Liudger was pas elf jaar, en dat was ongehoord jong voor een schoolkind. Er moest schoolgeld worden betaald. Ouders wilden eerst weten of hun kind wel de capaciteiten had om geestelijke te kunnen worden. Want geestelijke worden, later behoren tot de geestelijke stand, was de enige reden om naar school te gaan. De edelen hadden geen scholen nodig; zij leidden hun kinderen zelf op. Boeren leerden hun kinderen het vak in de praktijk. Maar de geestelijkheid moest geletterd zijn, moest leren lezen en schrijven om de Schrift te kunnen bestuderen, om het volk geestelijk te kunnen verzorgen. Ouders stuurden hun kinderen pas op latere leeftijd naar school omdat ze het zelfstandig moesten kunnen redden, omdat de meeste scholen heel ver van huis waren. De Utrechtse kloosterschool was de enige in de wijde omgeving; de andere kloosterscholen stonden in Munster, Keulen en Luik. Veel klasgenootjes van Liudger waren veertien, vijftien jaar oud en sommige waarschijnlijk nog ouder.

De leerlingen spraken Latijn met elkaar, want dat was de universele taal. ‘Eenigen hunner waren uit den edelen Frankenstam, anderen uit het vrome volk der Angelen, anderen uit de nieuwe in onze dagen aangelegde planting Gods onder de Friezen en Saksers; eenigen ook uit de Baguariërs en Sueven, of uit welk volk of uit welke stam God ze ook gezonden had,’ schreef Liudger later. Ze leerden lezen, schrijven, zingen en de basis van de Latijnse grammatica. Liudger leerde de letters van het alfabet en daarna de klanken. Hij leerde lettergrepen, de eerste woorden. De betekenis van de woorden ontdekte hij door dialogen en psalmen te bestuderen en door woordenlijsten te memoriseren. Liudger was een uitzonderlijk goede leerling, geen enkel kind leerde zo goed en snel als hij. Liudger was bovendien ‘wonderbaar zachtmoedig, altijd opge-

ruimd, hoewel zelden luid lachend en bij alle handelingen even voorzichtig als gematigd,' schreef leraar en schoolhoofd Gregorius. En toch werd hij regelmatig geslagen, totdat het bloed uit de striemen spoot. Dat stond immers zo in het Oude Testament, in de Spreuken van Salomo.

Spreuken 13:24 Die zijn roede inhoudt, haat zijn zoon; maar die hem liefheeft, zoekt hem vroeg met tuchtiging.

Spreuken 23:13 Weer de tucht van den jongen niet; als gij hem met de roede zult slaan, zal hij niet sterven.

Spreuken 23:14 Gij zult hem met de roede slaan, en zijn ziel van de hel redden.

Spreuken 29:15 De roede, en de bestraffing geeft wijsheid; maar een kind, dat aan zich zelf gelaten is, beschaamt zijn moeder.

In een paar jaar tijd beheerste Liudger alle lesstof. Aparte scholen voor voortgezet of universitair onderwijs bestonden niet, de kloosterschool in Utrecht omvatte alles wat in latere eeuwen zou worden opgesplitst in parochiescholen, Latijnse scholen en de universiteit. In het Britse York echter, bij de beroemde kathedraalschool van Alcuinus, het centrum van onderwijs en wetenschap in Europa, zou Liudger nog wel nieuwe dingen kunnen leren. Hij kreeg toestemming van Gregorius om er een jaar te studeren.

In 768 stapte Liudger aan boord van een handelsschip. Zijn blonde haren wuifden in de wind, zijn habijt klapperde tegen zijn benen. Het schip zakte de Oude Rijn af en voer naar Middelburg. Hier wachtten ze tot het weer kalm genoeg was – de Noordzee kon bij storm meedogenloos zijn – en waagden de oversteek. Na een dag zag hij witte krijtrotzen opdoemen.

Liudger kreeg les van Alcuinus zelf, van de geleerdste man van Europa. Alcuinus had Latijn gestudeerd, Grieks, Hebreeuws, theologie, de redekunst, de dichtkunst en wiskunde. Alcuinus was ook bibliothecaris van de reusachtige bibliotheek, met wel honderd tot tweehonderd boeken, van onder anderen de bisschoppen Augustinus en de Heilige Ambrosius, paus Gregorius en andere kerkvaders.

Er prijken zelfs een paar klassieke werken op de planken, terwijl die zeer zeldzaam waren. Veel klassieke handschriften waren door kopiïsten gewist en opnieuw gebruikt, voor het kopiëren van de Bijbel bijvoorbeeld, omdat perkament zo duur was. Alcuinus had werk van Plato over Socrates, en een boek waarin Plato zijn ideale staat beschreef en hoe het onderwijs moest worden ingericht om dit ideaal te bereiken. Hij had werk van Aristoteles, van Quintilianus en een dichtbundel van Vergilius.

De Atheense jongen ging vanaf zijn zevende levensjaar tussen zonsopgang en zonsondergang naar twee scholen, samen met zijn slaaf, de *paedagogus*, die op hem paste en hem assisteerde. Scholen bestonden in Athene sinds de zevende eeuw voor Christus, toen de groeiende economie om geschoolde handelaren vroeg en om jongeren die de steeds rijkere stad konden helpen verdedigen tegen vijanden. Het waren de eerste scholen van Europa.

Op de worstelschool, die onder direct toezicht stond van de staat, leerde de Atheense jongen balspelen en lichte lichamelijke oefeningen om zijn lichaamshouding te ontwikkelen, en vanaf zijn twaalfde ook de vijf onderdelen van de pentatlon, de vijfkamp, deel van de vierjaarlijkse Olympische Spelen ter ere van god Zeus: springen, hardlopen, worstelen, speerwerpen en discuswerpen. Sporten was een godsdienstige bezigheid – een overwinning zou de jongen dichterbij de goden brengen. Bovendien versterkte het sporten zijn lichaam, nodig voor later, voor als hij zijn dienstplicht moest gaan vervullen.

Op de muziekschool leerde hij zingen en de lier te bespelen, een snaarinstrument dat volgens de Grieken door de god Hermes was uitgevonden – een met snaren overspannen klankkast van hout of het schild van een schildpad – dat met de vingers werd bespeeld. ‘Heel het leven van de mens heeft immers mooi ritme en harmonie nodig,’ schreef leraar Plato. Op de muziekschool werd bovendien de grammatica onderwezen – lezen, schrijven en literatuurstudie. Le-

zen leerde het kind van vellen *byblos* (papyrus) die met inkt waren beschreven. Schrijven leerde hij op een kleitablet met een stokje. Eerst werden de losse letters aangeleerd, dan de combinaties van letters, lettergrepen en woorden. Daarna was het tijd voor Homerus. ‘Zodra de kleinen het schrift geleerd hebben en nu ook een geschreven tekst gaan verstaan, zoals ze voordien de gesproken taal verstonden, laten ze hun leerlingen, die daar op de banken zitten, kennis maken met de werken van goede dichters en ze dwingen hen deze vanbuiten te leren: daar staan veel vermaningen in en ook veel uitweidingen over en lofspraken en lofredes op hoogstaande mannen van vroeger: ze willen de wedijver van het kind opwekken, opdat het die helden zal navolgen en ernaar streven zal op dezen te gelijken,’ zei Plato daarover in zijn boek *Protagoras*. Door de gedichten zou de jongen om leren gaan met emoties als boosheid, verdriet en geluk. ‘Ik moest een goed mens worden,’ zei een leerling daarover, ‘en dus moest ik alle regels die Homerus ooit schreef uit mijn hoofd leren.’ Elke Atheense leerling schreef dertigduizend Homeruszinnen op en leerde deze uit zijn hoofd, totdat hij heel de Ilias en Odyssee foutloos kon opdreunen. Ging dat niet goed, dan sloeg zijn leraar hem. ‘Trek de jongen recht met bedreigingen en klappen, zoals je een krom en gedraaid stuk hout kunt rechtslaan,’ zei leraar Protagoras daarover. Juist jonge kinderen immers, zo stelden de Grieken, waren in staat om de taal goed onder de knie te krijgen, juist op jonge leeftijd moest dat goed worden aangeleerd.

Na zeven jaar onderwijs op de muziek- en worstelschool kon een jongen van goede komaf naar het *gymnasion*. Hoe rijker de ouders waren, hoe langer ze onderwijs konden betalen voor hun kinderen. Het *gymnasion* was een school voor lichamelijke training, maar ook een plek waar intellectuele gesprekken werden gevoerd, waar de veertien- tot zeventienjarige jongens de kunst van het discussiëren werd bijgebracht, alsook ethiek. Van de jongens werd verwacht dat ze rechtszittingen en theatervoorstellingen bijwoonden. In de rechtszaal, die lag op de *agora*, het centrum van Athene, konden ze dagelijks de discussies tussen wijze mannen observeren en leren uit wat voor elementen een goede discussie bestond. En in het theater

van Dionysus, aan de voet van de Acropolis, waar plaats was voor zeventienduizend toeschouwers en waar de hele dag door treurspe- len werden opgevoerd – de *Medea*, de *Iphigenia* en de *Oedipus* – of werk van de komiek Aristophanes, leerden de jongens wat goed was en wat kwaad.

De Atheense jongen werd op zijn achttiende *efebe* en ingeschre- ven als burger van de stad. Daarmee begon hij een nieuwe oplei- ding, bij een door de staat benoemde ambtenaar. Hij leerde hoe wa- pens werkten en hoe hij ze moest gebruiken, zoals de katapult die rotsblokken over grote afstanden kon wegslingeren. Even stond de opleiding in het teken van oorlog, van toekomstige oorlogen die in Athene zouden woeden. Af en toe mochten ze naar het theater en meelopen met optochten op de feestdagen van de goden.

Na een jaar werd de efebe uitgenodigd voor een ceremonie in het theater van Dionysus, kreeg een rond schild en een lange lans in zijn handen gedrukt en een *petatus* op zijn hoofd, een soort bolle pet, en moest de volgende eed afleggen: ‘Ik zal niet mijn gewijde wapens onteren; ik zal verdedigen wat onbedorven en gewijd is, en zal aan mijn opvolgers niet het verminderde deel overhandigen, maar gro- ter en sterker, handelend enig ofwel met iedereen, ik zal aan dege- nen gehoorzamen die, beurtelings, wijs regeren, naar de opgestelde wetten en naar deze die wijs zullen opgesteld zijn. Als iemand iets onderneemt om ze te vernietigen, zal ik het niet toelaten te doen, zelfstandig handelend of met hulp van iedereen, en ik zal de voor- vaderlijke culten eren. Dat deze eed gekend is aan de goden Aglau- ros, Hestia, Enyo, Enyalos, Ares, en Pallas Athena, Zeus, Thallo, Auxo, de Leidster, Herakles, de grensstenen van het vaderland, de tarwen, de gersten, de druiven, de olijven, de vijgen.’ Tot slot moest de jon- geman een jaar in militaire dienst en meevechten met de Atheense troepen of meebouwen aan bruggen en vestingen.

Socrates vocht tijdens zijn dienstplicht mee in een oorlog tegen Sparta. Op zijn dertigste trouwde hij een vijftienjarig meisje, zoals dat van hem werd verwacht. Xantippe heette ze. ‘Ik wil in het gezelschap van het menselijke ras blijven vertoeven en dus heb ik haar verworven, want als ik het met haar kan uithouden, zal ik gemak-

kelijk kunnen opschieten met de hele rest van de mensheid,' zei Socrates over haar volgens de Griekse schrijver Xenophon. Ze kregen drie zoons.

Socrates was in 469 voor Christus geboren als zoon van een steenhouwer en een vroedvrouw. Athene was inmiddels de grootste zee-macht van Griekenland geworden, met een invloedrijke nieuwe klasse van kooplieden. De kooplieden hadden een nieuw Athene voor ogen, een democratische staat waarin elke vrijgeboren burger evenveel zeggenschap kreeg. Elke vrije man van achttien jaar of ouder mocht ongeacht zijn inkomen spreken en stemmen in de *ekklesia*, de volksvergadering, hij mocht veertig keer per jaar meepraten en meebeslissen over wetten, over de benoeming van militairen en het functioneren van bestuurders – een directe democratie. Het onderwijs moest daarom worden vernieuwd, vooral het onderwijs aan de wat oudere kinderen.

In de vijfde eeuw voor Christus kwamen nieuwe leraren uit heel Griekenland naar Athene om jongens tussen de veertien en achttien jaar te onderwijzen, de jongens die hun basisopleiding hadden voltooid en wachtten op de efebe-periode. Het waren leraren in de retoriek, sofisten werden ze genoemd. In de Atheense maatschappij gold steeds meer de macht van de spreker. Hoe beter je een rede kon houden, hoe meer medestanders je kreeg en hoe meer macht je kon uitoefenen. Dat redeneren kon je leren, beweerden de sofisten. Zij leerden de jongens een onderwerp te doorgronden, argumenten te bedenken en te discussiëren. En met succes. Sommige jongens uit de lagere klassen leerden het redeneren zo goed dat ze meer macht gingen uitoefenen dan jongens uit de voormalige aristocratie. Socrates werd een sofist.

Socrates was een humanist en stelde de mens centraal. Hij vond dat de mens moest vertrouwen op zijn eigen kunnen, op het eigen verstand. Hij vond dat mensen kritisch moesten zijn, vragen moesten stellen bij alles wat ze tegenkwamen in de wereld, zelfs het goddelijke. Zo gaf hij zijn leerlingen ook les.

Socrates leerde zijn leerlingen kritisch naar de wereld te kijken, op zoek te gaan naar waarheden, want dat bracht een betere maat-

schappij. Dat was ook het grote verschil tussen Socrates en andere sofisten. Andere sofisten zagen het leraarschap als een baan, als een middel om geld te verdienen. Socrates zag het leraarschap ook als middel, maar met als doel de Atheense maatschappij te verbeteren. Socrates was een idealist en vroeg geen geld voor zijn lessen.

Socrates stelde zijn leerlingen vragen, onophoudelijk veel vragen. De kennis zat namelijk in de mens besloten, stelde Socrates, en door de juiste vragen te stellen zou de leerling zich die kennis herinneren. Socrates toonde het aan. Hij liet een verkoper op straat, een jonge slaaf, de wiskunde bedrijven. Socrates tekende een vierkant in het zand en stelde de slaaf de eerste vraag. 'Vertel me eens, vriend, weet jij dat een dergelijk figuur een vierkant is?' De slaaf antwoordde bevestigend. 'Een vierkant is dus een figuur waarvan alle zijden gelijk zijn?' vroeg Socrates. 'Ja,' zei de slaaf. Socrates stelde hem vervolgens vragen over de lengte van de zijden en over de grootte van het vierkant. 'Is er nu een vierkant denkbaar dat tweemaal zo groot is als dit, maar van eenzelfde vorm, dus ook evenals dit met de zijden even lang?' 'Ja.' 'Hoeveel voet zal dat groot zijn?' De slaaf gaf een verkeerd antwoord, maar Socrates corrigeerde hem niet. In plaats daarvan stelde hij een nieuwe vraag, kantelde het vierkant, deelde het in stukken en stelde nieuwe vragen, net zolang tot de slaaf zelf had ontdekt dat wanneer je een vierkant zet op de diagonaal van een vierkant, er een vierkant ontstaat dat tweemaal zo groot is.

Socrates wist zelf vaak de antwoorden niet op de vragen die hij stelde, zei hij, zeker niet als het ging om vragen over goed en kwaad. Dat hoefde ook niet, want een vroedvrouw hoefde immers ook niet gebaard te hebben om toch barende vrouwen te kunnen begeleiden. De leerling moest er alleen wel klaar voor zijn, zei Socrates, zoals de vrouw met gebroken vliezen die op het punt stond te baren. De leerling moest pijn voelen en hulpeloosheid, zodat Socrates de geboorte van kennis kon begeleiden. 'Ik vermoed dat je in verwachting bent en gaat bevallen,' zei hij tegen een leerling die voor het eerst bij hem kwam, 'zoals je dat zelf ook denkt. Dus gedraag je zoals je je zou gedragen tegenover de zoon van een vroedvrouw die opgeleid is in de verloskunde: doe je best om de vragen

die ik je stel te beantwoorden, welke vraag dan ook.' Daarom wilde Socrates ook geen leraar genoemd worden. Hij voelde zich geen leraar, geen houder van kennis. Hij voelde zich een begeleider, een man die zijn leerlingen zo wist te ondersteunen dat de kennis als vanzelf naar boven kwam.

Socrates was altijd op zoek naar mensen met wie hij kon discussiëren, naar leerlingen wie hij zijn vragen kon stellen. De stad was Socrates' habitat. Hij hield van het centrum, de agora waar de Acropolis in het noordwesten boven uittorende, de 156 meter hoge tafelberg waar de goden woonden. Door het centrum liep een brede weg waarover in de zomer onder meer de jaarlijkse Panathenaia-processie werd gelopen, die eindigde met het grote offerfeest ter ere van Pallas Athena, de beschermgodin van de stad. In het centrum waren bibliotheken en huizen. Er stonden beschilderde tempels voor de goden. Er waren talloze stalletjes waar slaven en vreemdelingen hun waren verkochten, hun snuisterijen, parfums, wol, rijst, kruiken wijn en worsten. De mannen deden er boodschappen, gekleed in een kleurige *chiton*, een rechte lap stof van wol, linnen of zijde, die om het lichaam was gedrapeerd en op de linkerschouder werd vastgezet met een speld. De chitons hadden de kleuren van de regenboog, waren kikkergroen, hemelsblauw, rood, roze of oranje. In het centrum ruzieden kopers en verkopers over de prijs. Er was het geluid van de beeldhouwers die nieuwe tempeldelen maakten of een beeld van een god, het onophoudelijke droge getik op steen. En er was het geluid van gesprekken, van Socrates die levendige discussies voerde.

Op een dag gaf Socrates een leerling les, staand voor het theater van Dionysus, toen er een jongeman in zijn buurt kwam staan die lang en geduldig bleef luisteren. Socrates zag er zoals gewoonlijk niet al te proper uit. Hij was blootsvoets en droeg een versleten chiton waar bijna alle kleur uit verdwenen was. Zijn baard en snor waren viezig en zijn lange grijze haar plakte vettig op zijn hoofd, als een doek om een rijzend brood.

De jongeman was schrijver. Hij schreef koorzangen, lyrische ge-

dichten en treurspelen, en stond op het punt een paar gedichten bij zijn opdrachtgever af te leveren toen hij werd gegrepen door Socrates' stem. Hij bleef staan. Hij luisterde. Toen de les was afgelopen, liep hij naar huis en verbrandde zijn werk. Twintig jaar oud was Plato toen, veertig jaar jonger dan Socrates.

Plato was in 427 voor Christus geboren, in een invloedrijk, aristocratisch gezin. Hij had een opmerkelijk breed voorhoofd en een goedgetraind, atletisch lichaam, en op de worstelschool kon hij de bewonderaars nauwelijks van zich afslaan. Zijn ouders wilden graag dat hij politicus zou worden, zoals dat van zijn stand werd verwacht, maar het liep anders, want Plato ging studeren bij Socrates en werd leraar.

Plato bouwde voort op Socrates' ideeën. Ook hij stelde zijn leerlingen onophoudelijk vragen. Want als een nieuw menselijk lichaam op de wereld kwam, schreef Plato, ging een oude ziel dat lichaam binnen, een ziel die alle kennis uit vorige levens bevatte. Mensen konden zich die kennis herinneren als hun de juiste vragen werden gesteld, als de omgeving maar dusdanig stimulerend was dat de ziel zich kon ontplooiën.

Plato had daarmee een duidelijk doel voor ogen. Hij wilde van Athene een betere maatschappij maken, een rechtvaardiger maatschappij. Hij wilde dat mensen alle bezittingen met elkaar zouden delen, dat niemand meer had dan een ander. In zijn Athene van de toekomst bestonden er drie klassen: arbeiders, soldaten en filosofen-heersers. De kinderen zouden eerst allemaal eenzelfde basisopleiding krijgen en goed leren lezen, schrijven en rekenen, op de manier zoals dat nu in Athene werd gedaan. Daarna zouden ze worden geselecteerd voor de klassen, op basis van intelligentie. Jongens én meisjes, in navolging van de Spartanen, want Plato vond het absurd dat nu de helft van het intellect in Athene ongebruikt bleef. Ook in mythen kwamen vaak intelligente vrouwen voor, beargumenteerde hij.

De geselecteerde kinderen kregen een gepaste opleiding – de toekomstige arbeiders een andere dan de toekomstige soldaten. De kinderen met de bestgevulde zielen en het grootste verantwoordelijk-

heidsgevoel kwamen in aanmerking voor de klasse van filosofen-heersers. Een deel van hen zou uiteindelijk in staat moeten zijn om 'de werkelijkheid' te achterhalen, om het 'idee van het goede' te kennen, zodat ze rechtvaardig konden heersen over de Atheense maatschappij. De potentiële filosofen-heersers zouden eerst de worstelschool doorlopen om lichamelijk te worden opgevoed, en de muziekschool om grammatica te leren. In eerste instantie stelde Plato ook dat ze de werken van Homerus moesten kennen, maar later bedacht hij zich, want als hij de toekomstige filosofen-heersers de waarheid wilde laten ontdekken, dan moest hij hun geen mythen en sagen leren.

De latere filosofen-heersers zouden na hun efebische periode tien jaar lang les krijgen in de aritmetica (rekenkunde), planimetrie (vlakke meetkunde), stereometrie, astronomie en de theorie van de muziekkunde. Plato was verzot op wiskunde en getallen. Zijn ideale staat zou 5040 landeigenaren tellen, schreef hij, omdat dit getal deelbaar was door alle getallen van een tot en met tien. Met getallen zouden zijn leerlingen greep krijgen op de werkelijkheid, zouden ze de waarheid kunnen achterhalen.

Na tien jaar zouden alleen de allerbesten worden toegelaten tot de opleiding tot filosoof-heerser en leren over de dialectiek, de 'wetenschap van het goede'. Deze opleiding duurde nog eens minstens vijf jaar, tot de leerlingen ten minste vijfendertig waren.

Plato richtte zijn eigen school op. Rond 385 voor Christus liet hij een school bouwen in een boomgaard die gewijd was aan de halfgod Hecademos, een kilometer buiten de stad. Het was er stil. Alleen de cicaden maakten soms lawaai, en bij veel wind ritselden de olijfbomen. Plato liet er zijn huis bouwen en een *mouseion*, een tempel voor de negen Muzen, de dochters van Zeus, de Griekse godinnen van de kunsten en de wetenschap. 'Akademeia' prijkte er op de gevel. Elke morgen ontving Plato hier zijn leerlingen, in wie hij de toekomstige filosofen-heersers van Athene zag.

Veertig jaar lang gaf Plato les op zijn eigen school, aan leerlingen uit Athene en de verre omstreken. Hij onderwees onder meer de latere filosofe Axiothea uit het Spartaanse Phlious. En hij onderwees